

Meetnet vlinders

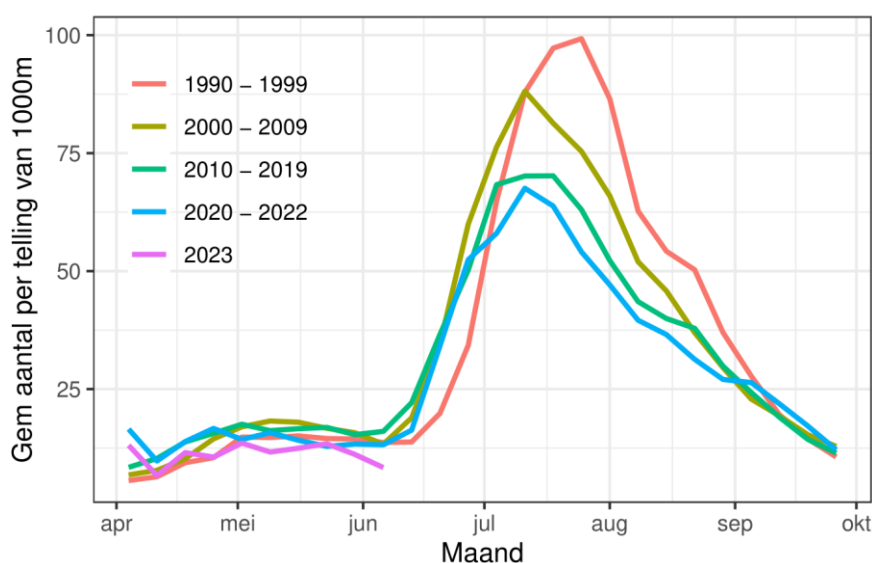
Juni 2023

Beste teller,

Het is kommer en kwel op de Nederlandse vlinderroutes. De junidip is dit jaar extra diep, en dat maakt het lopen van een vlinderroute niet altijd even leuk. Maar blijf volhouden, ook die nultellingen zijn belangrijk! En binnenkort komen de groot dikkopjes en bruin zandoogjes, en zal er in ieder geval meer te tellen zijn.

Aantal vlinders

Het gemiddeld aantal vlinders per telling is dit jaar lager dan ooit. Maar waardoor komt dat nu?

Er zijn drie hoofdredenen:

- De heel langer termijn: we zijn juist de vlinders kwijt die in juni vliegen. In veel landen is juni namelijk helemaal geen slechte vlindermaand. Sterker nog, het is vaak de beste maand voor een vlinderreis buiten Nederland. Daar vliegen nog moerasparelmoervlinders, tweekleurig hooibeestjes en rode vuurvlinders. Allemaal soorten die uit Nederland verdwenen zijn.
- De lange termijn: we zijn sinds 1992 ongeveer de helft van de dagvlinders kwijtgeraakt. Dat blijkt uit de indicator die we samen met het CBS gemaakt hebben: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl1386-dagvlinders>
- De korte termijn: van de afgelopen vijf jaren was alleen 2021 niet (veel) te droog. En droogte pakt slecht uit voor veel vlinders, zeker als ze als rups moeten eten in de (na)zomer. Juist die soorten doen het slecht. En daarom ontsprongen de oranjetipjes dit voorjaar de dans en was talrijk: voor de droogte vorig jaar toesloeg waren ze al verpopt.

Het koele en regenachtige weer in maart, april en de eerste helft van mei heeft vermoedelijk maar weinig invloed gehad. Onze vlinders kunnen in het algemeen goed tegen dat soort weer (anders kwamen ze hier niet voor tenslotte), en kunnen van elk zonnig halfuurtje profiteren. Wat dat betreft is droogte veel erger.

Soortgerichte routes

Enkele soorten waarvoor soortgerichte routes worden geteld, beginnen binnenkort weer te vliegen; een aantal soorten vliegt hier en daar voorzichtig al. Volgens onze berekeningen ligt de top van de vliegtijd van deze soorten dit jaar als volgt:

Bosparemoervlinder: begint net te vliegen, tellen tussen nu en eind juni

Kleine ijsvogelvlinder: begint net te vliegen, tellen tussen nu en begin juli

Duinparemoervlinder: begint net te vliegen, tellen tussen volgende week en midden juli

Heideblauwtje: tellen tussen midden juni en midden juli

Grote paremoervlinder: tellen tussen midden juni en midden juli

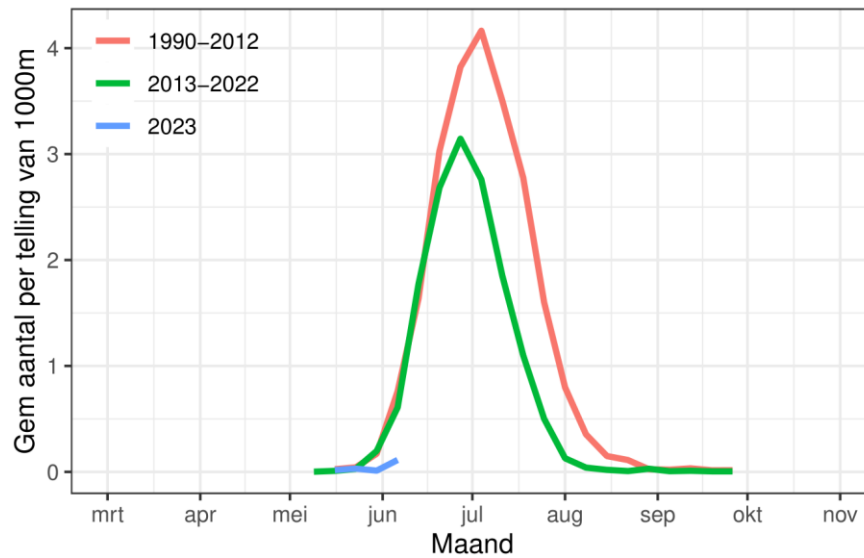
Bruine eikenpage: tellen tussen midden juni en midden juli

Spiegeldikkopje: tellen tussen eind juni en eind juli

Helaas is de vliegtijdvoorspelling niet meer aanwezig op de website van De Vlinderstichting, maar speciaal voor tellers van het meetnet:

Groot dikkopje

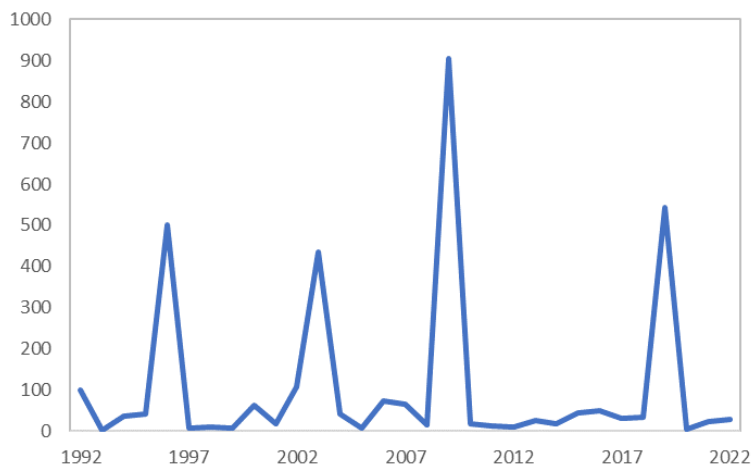
Het groot dikkopje is meestal de eerste soort die ons weer door de junidip heen trekt. De aantallen lopen begin juni snel op. Ook dit jaar zijn er al groot dikkopjes gezien, maar de aantallen op de meetnetroutes blijven vooralsnog achter bij die van andere jaren. De grafiek laat zien dat het aantal groot dikkopjes tussen 1990 en 2012 beduidend hoger was dan tussen 2013 en 2022. Wel is de piek naar voren geschoven - vermoedelijk door de klimaatopwarming - van begin juli naar eind juni. Maar de start bleef wel altijd hetzelfde. Wellicht zijn de groot dikkopjes dit jaar wat verlaat door het koele voorjaar; we hopen dat ze snel weer veel te zien zullen zijn.

Distelvlinder

De trek van de distelvlinder is een van de spectaculairste voorbeelden van de migratie van insecten in de wereld. Ieder jaar proberen ze vanuit de Sahelzone in Afrika ons continent te bevolken. Dat lukt het ene jaar beter dan het andere, zoals de indexen laten zien. 2019 was het laatste jaar met een grote invasie:

Om de trek beter te kunnen volgen, ook buiten de vaste routes van het meetnet, zijn flex tellingen ideaal. Speciaal voor de distelvlinder wordt nu ook een aantal extra vragen gesteld binnen de ButterflyCount app die inzicht kunnen geven in trekrichting, grote concentraties en de precieze timing van de invasie. We weten natuurlijk nooit wanneer die komen, maar als ze komen, is het goed zoveel mogelijk extra tellingen te doen en in te voeren.

Meer informatie (in het Engels, daar heet de distelvlinder Painted Lady) is te vinden op:

<https://butterfly-monitoring.net/painted-lady-migration> .

Hommelaantallen in 2023 tot nu toe

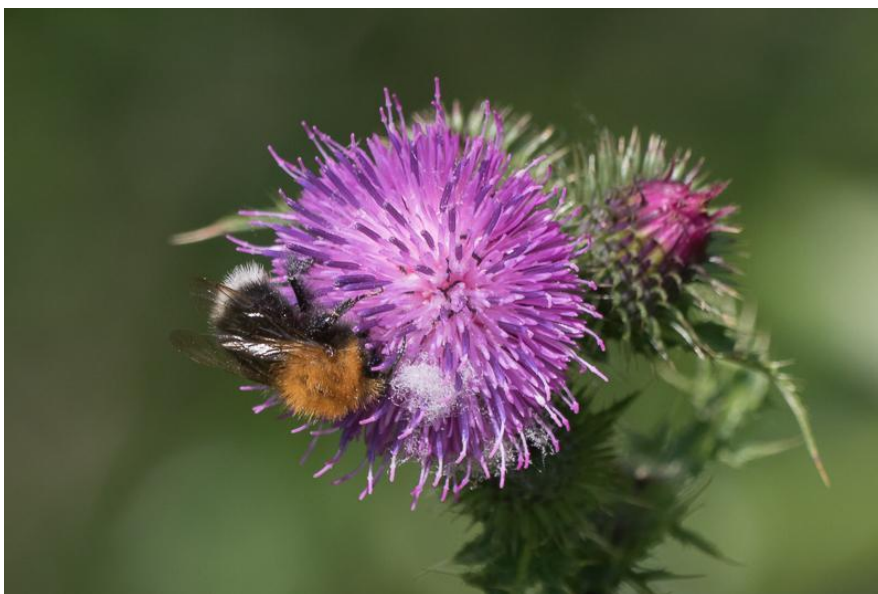
Er wordt veel naar gevraagd: klopt het dat de aantallen hommels dit jaar laag zijn? Veel mensen hebben de indruk van wel, maar wat zeggen de tellingen uit het Meetnet? Gebaseerd op de vliegtijdgrafieken met de gemiddelde aantallen hommels per telling van 1000 meter, laten de meetnetdata een wisselend beeld zien.

Totale aantallen hommels

In april schommelden de aantallen hommels een beetje rond de gemiddelde aantallen van de voorgaande vijf jaar. In mei liggen de aantallen juist duidelijk onder het gemiddelde. De stijging van de aantallen (door toename van het aantal werksters en de eerste mannetjes) die gemiddeld begin mei inzet, is dit jaar pas eind mei begonnen. De aantallen lijken in de laatste week van mei duidelijk lager te liggen dan de gemiddelden van de voorgaande vijf jaar. De aantallen die in mei zijn geteld, zijn te vergelijken met die in het jaar 2021. Het is afwachten hoe het hommelseizoen verder gaat verlopen. Het is mogelijk dat de aantallen laag blijven, maar het kan ook dat 2023 vooral een laat hommelseizoen wordt en dat de aantallen nog bijtrekken.

Aantallen van de drie talrijkste hommelseizoenen

- Bij het **aardhommel-complex** valt op dat de aantallen vooral in mei achterblijven bij het gemiddelde. De toename door de groei van de volken is enkele weken later gestart dan gemiddeld
- Ook de **steenhommel** lijkt tot nu toe een mager jaar te hebben en de gemiddelde aantallen zijn in mei nog erg laag.
- Bij de **akkerhommel** lijkt qua aantallen niet zoveel aan de hand te zijn.

Er vliegen alweer volop mannetjes van de boomhommel

Aantallen van de drie schaarsere algemene soorten

Voor de tuinhommel, de weidehommel en boomhommel gold in alle teljaren dat ze een factor tien minder talrijk zijn dan de drie talrijkste soorten. Met zulke lagere aantallen, zeker in het begin van het seizoen, is het lastiger om iets over de trend te zeggen.

- Bij de **boomhommel** en de **weidehommel** valt vooral op dat de stijging van de aantallen beduidend later is ingezet dan gemiddeld en dat de getelde aantallen eind mei tot de laagste sinds het begin van het meetnet horen. Van deze twee soorten worden (zoals gebruikelijk) alweer volop mannetjes gezien.
- Ook bij de **tuinhommel** kwam de stijging van de aantallen laat op gang, maar de gemiddelde aantallen in de laatste week van mei lijken vrij gemiddeld.

Hommelexcursies

We zijn bezig met het plannen van een aantal hommelexcursies op verschillende plekken in het land. Er zijn er tot nu toe drie gepland, maar er gaan er zeker meer volgen. Uiteindelijk is er vast ook een in jouw regio. Tijden staan er nu nog niet bij, die info komt later.

- Woensdagmiddag 21 juni: Den Dolder (UT),
- Woensdagochtend 12 of zaterdagochtend 15 juli: Korendijk (ZH)
- Woensdagmiddag 19 juli: Kennemerduinen (NH)

Andere data volgen nog en de lijst met excursies zal beschikbaar komen op

<https://www.bestuivers.nl/meetnethommels>

Aanmelden kan via meetnethommels@naturalis.nl

Een verrassende waarneming: de veenhommel (*Bombus jonellus*)

Teller Adriaan van Doorn schrijft:

Sinds het begin van de hommelmmonitoring in 2018 tel ik ook hommels op mijn vlinderroute in het Vechtplassengebied ten westen van Hilversum. Het terrein is in bezit van Natuurmonumenten.

Mijn route voert door vochtig grasland (op veen). Vanaf de start in 2018, en ook in de jaren daarvoor, zag ik alleen algemene soorten, met aardhommel en akkerhommel als toppers. Ook de tuinhommel werd zo nu en dan gespot. Vanuit de Basisgids Hommels wist ik al wel dat in veengebieden ook de sterk op de tuinhommel lijkende veenhommel aanwezig kan zijn. Op 2 juli 2021 zag ik op mijn route ineens een hommelmwerkster die ik in eerste instantie voor een tuinhommel hield, maar die relatief klein was en waarvan de haren wat 'wilder' stonden, zodat ik dacht "het zal toch geen veenhommel zijn?". Het lukte nog net om een foto te maken. Thuis bleek echter dat op de foto de lengte van de kop onvoldoende zichtbaar was (de veenhommel heeft een duidelijk korter gezicht dan de tuinhommel, een belangrijk kenmerk). Twijfel bleef dus. Bij volgende terreinbezoeken in 2021 zag ik helaas geen exemplaar meer, zodat ik uiteindelijk toch maar geen veenhommel invoerde in het meetnet. Maar in 2022 kwam ik vanaf half mei weer vergelijkbare exemplaren tegen, waarvan ik er ook een paar ving voor nadere bestudering. Toen werd snel duidelijk dat het wel degelijk exemplaren van de veenhommel betrof. In 2022 zag ik al met al 11 veenhommels in de periode half mei – eind juni. Daaronder bevonden zich 4 mannetjes, met kenmerkende gele beharing op de kop. Bijna alle exemplaren werden gezien op bloemen van de kale jonker; een enkele op braam (in een bosrand).

Een speurtocht op waarneming.nl leverde slechts een zeer beperkt aantal waarnemingen van de veenhommel in de bredere omgeving van mijn telgebied op (in de afgelopen 10 jaar). Desalniettemin, zeker de met foto gedocumenteerde waarnemingen laten zien dat de verspreiding van de soort in de Gooi- en Vechtstreek niet beperkt is tot mijn telgebied. Mogelijk komt de veenhommel ook elders frequenter voor dan tot nu vastgesteld werd. Een 'veenhommel-alert' lijkt me op z'n plaats!

Mannetje veenhommel met kenmerkend geel behaarde gezicht.

Voor gevorderden: herkenning van veenhommel en tuinhommel

De meest bekende 'witkonten' onder de hommels zijn de aardhommelgroep en de tuinhommel. Een witkont die veel minder bekend en ook veel minder algemeen is, is de veenhommel. Waar de andere twee bijna overal te verwachten zijn, is dat bij de veenhommel niet zo. De veenhommel heeft een voorkeur voor vochtige terreinen en wordt vooral aangetroffen in heideterreinen en veengebieden. En dus ook vaker in het oosten en zuiden van het land en op de Waddeneilanden. Loopt je hommelmoute in zo'n type gebied, dan is het wel een hommelseort om ook alert op te zijn. Dat laat bovenstaande verhaal van Adriaan van Doorn wel zien. Ten onrechte was de veenhommel dan ook niet vermeld in het laatste jaarverslag van het Meetnet Hommels.

Hoe kun je nou een veenhommel herkennen? Het is een witkont, die qua tekening lijkt op de tuinhommel. Veenhommels hebben dus twee gele banden op het verder zwarte borststuk, een band vooraan en een band achteraan.

De mannetjes zijn vervolgens relatief gemakkelijk te herkennen. Ze hebben namelijk gele haren op het gezicht, terwijl tuinhommels altijd een zwart behaard gezicht hebben. Mannetje veenhommel zijn bovendien vrij klein en compact gebouwd en vrij pluizig behaard, vergelijkbaar met een mannetje weidehommel. Ze kunnen wel weer lijken op mannetjes van de veldhommel, die ook een licht behaard gezicht hebben. Die zijn meestal minder helder citroengeel en de gele band op het achterlijf loopt door. op segment 2, is dus veel breder.

Vrouwte veenhommel (links) met een veel kortere kop dan de tuinhommel

Vrouwtes van de veenhommel zijn lastiger te onderscheiden van tuinhommels omdat ze ook een zwart behaard gezicht hebben. Veenhommels zijn meestal duidelijk kleiner dan tuinhommels, maar er zijn uiteraard ook kleine werksters van de tuinhommel om rekening mee te houden. Een goed kenmerk is de lengte van de kop. Waar een tuinhommel een heel lang gezicht heeft, heeft een veenhommel juist een heel kort gezicht. Ook is de kruin van veenhommel vrouwtes vaak geel behaard, bij tuinhommel vrouwtes zelden. Ook zijn de korfjesharen langs de achterscheen bij koninginnen van de veenhommel vaak lichtgekleurd, bij de tuinhommel meestal zwart.

Wil je meer weten, kijk dan in de [Basisgids Hommels](#) of in de Veldgids hommels van Nederland. De laatste is ook gebruikt bij het schrijven van dit stuk.

Denk je dat je een veenhommel ziet op je route? Probeer een foto te maken en stuur die naar hommelmeetnet@naturalis.nl. Wij kunnen meedenken over de determinatie.

Wilt u ook uw ervaring delen met andere tellers?

Heeft u leuke ervaringen op uw route en wilt u die delen met andere tellers? Wij ontvangen graag uw verhaal. Stuur het naar meetnet@vlinderstichting.nl.

Contact

Mocht u contact met ons willen, dan kunt u ons altijd bellen of e-mailen.

Landelijk Meetnet Vlinders

Chris van Swaay

José Kok, Ingeborg van Es-Boomsluiter, Kars Veling en Kim Huskens

Tel.: 0317 467346

meetnet@vlinderstichting.nl

Hommelmeetnet: Johan van 't Bosch

Meetnethommels@naturalis.nl

Deze nieuwsbrief wordt via e-mail verstuurd aan alle tellers van het Landelijk Meetnet Vlinders. Mocht u geen prijs stellen op de nieuwsbrief, dan kunt u de verzending stoppen door op meetnet.vlinderstichting.nl bij Instellingen de optie Nieuwsbrief abonnement op nee te zetten.